

İMRAHOR İLYAS BEY CAMİİ VE OSMANLI DÖNEMİNDE GEÇİRDİĞİ TAMİRLER

İmrahor İlyas Bey Mosque and
Its Repairs During the Ottoman Period

Dr. Fatih Köse | *Tarihçi*

İmrahor İlyas Bey Camii, Yedikule semtinde yer almakta ve genellikle İmrahor Camii olarak tanınmaktadır. İstanbul'un en eski dini yapısı olarak, Bizans döneminde inşa edilmiştir. Sultan II. Bayezid döneminde (1481-1512) İmrahor İlyas Bey tarafından camiye dönüştürülmüş ve bir vakıf eseri olmuştur. Aynı yerde ayrıca bir tekke ve bir mektep kurulmuştur. Yapı, bu tarihten sonra 500 yıl kadar cami ve tekke olarak hizmet vermiştir. Bu uzun dönem içerisinde yapı, depremler ve yangınlar sebebiyle birçok defa harap olmuştur. Osmanlı arşiv belgelerini inceleyen bu makale, caminin hangi tarihlerde tamir edildiğini ve yenilendiğini gösterecektir.

Anahtar kelimeler: Kilise, Camii, Tekke, Osmanlı, Vakıf, Tamir, Yenileme.

İmrahor İlyas Bey Mosque is located in the Yedikule district and it is generally known as the İmrahor Mosque. As the oldest religious building of Istanbul, the Mosque was built during the Byzantine period. During the reign of Sultan Bayezid II (1481-1512) İmrahor İlyas Bey converted this building into a mosque and then it became a vakf. A lodge and a school were also built at the same place. From then on, it has served as a mosque and a lodge for 500 years. During its long period, this building has been damaged by earthquakes and fires for many times. By examining Ottoman archival documents, this article seeks to show the dates that the Mosque has been repaired and renovated.

Keywords: Church, Mosque, Lodge, Ottoman, Vakf, Repairing, Renovation

Mirahûr Câmii-Tekkesi, İmrahor İlyas Bey Mahallesi, İmam Aşır Efendi Sokağında, 1272 ada, 21 parselde bulunan, kiliseden çevrilme bir yapıdır. Milâdi 461 senesinde Bizans asilzâdelerinden (Patrician) Studios tarafından, Vaftizci Aziz Yahya (Hagios Ioannes Prodromos) onuruna büyük bir bazilika (çatılı) olarak inşa edilmiştir. 1204'te Latin istilâsında tahrip edilmiştir. II. Andronikos Palaiologos zamanında 1293 senesinde tamir edilerek yeniden eski ihtişamına kavuşturulmuştur. Yedikule Kapısı'ndan sahile kadar inen çok geniş bir alana sahip olan ve günümüze ulaşamayan Studios Manastırı'nın bir parçası olan kilise, II. Bayezid dönemi önde gelenlerinden İmrahor İlyas Bey¹ tarafından 1486'ya doğru cami ve zâviye haline getirilmiştir. 5. yüzyılda inşa edilen İmrahor Camii, İstanbul'un en eski dini yapısı olarak kabul edilmektedir. Kilisenin sarnıcı ve ayazma-

sı da İstanbul'daki en eski su yapılarından. (Eyice: 1994: 166-168; Freely 2009: 356; Kuban 2000: 91-95; Sertoğlu: 149-157; Öz 1987: I, 105; Kırımtayfı 2001: 99).

Kiliseden çevrilen bölüm, İmrahor İlyas Bey Camii olarak tanınmaktadır. Zâviye ise, kaynaklarda "İmrahor Tekkesi", "Mirahur Tekkesi", Halvetiliğin Sünbülü koluna bağlı olmasından dolayı da "Sünbülü Tekkesi" olarak geçmektedir. Bizans dönemine ait avlunun güney tarafında yer alan büyük ahşap tekke ve şeyh evi yirmi yıl öncesine kadar ayakta idi. Avlunun ortasında ise üstü ahşap çatılı bir şadırvan bulunuyordu. Bu zâviyenin (tekkenin) post-nişinlerinden (şeyhlerinden) birkaçı caminin avlusunda medfundur. (Eyice 2000: 228-229). Tekkenin zikir (devran) günü pazardı ve zikir tevhidhâne olarak kullanılan camide yapılmaktaydı. Tekkenin içerisinde şeyhine meşruta olarak

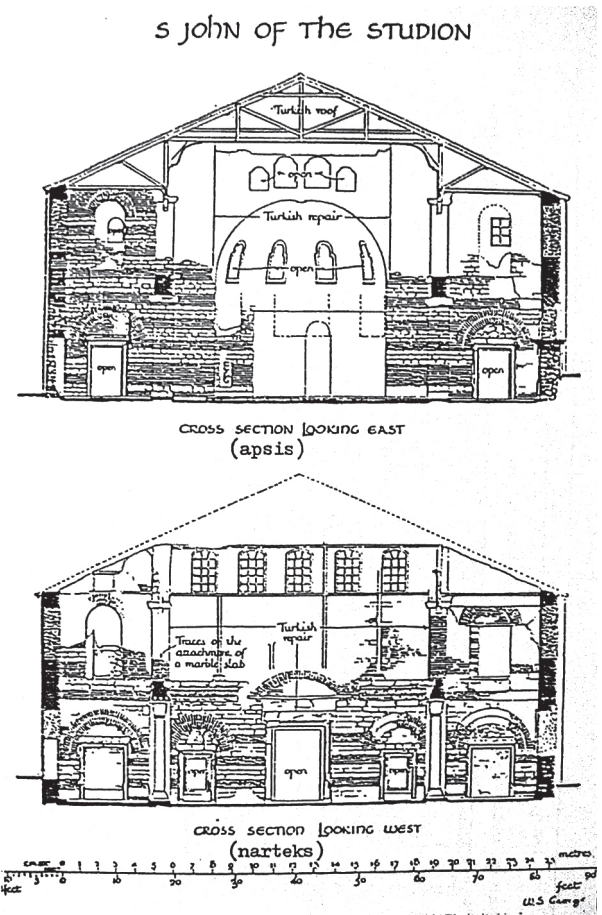
1 Mirahur, mîr-i ahur ve emîr-i ahur terkiplerinden meydana gelen ve zamanla, imrahur, imrahor şeklinde kullanılan bir tabirdir. Saraydaki ahır (istabl-ı âmire) ve at işlerine bakan görevlinin ünvanıdır. Mirahur-ı Evvel ve Mirahur-ı Sâni olmak üzere birinci ve ikinci mirahorlar burada görev yapardı. Mirahur-ı Evvel saraydaki bu teşkilâtın başındaki görevlidir. İlyas Bey de Mirahur-ı Evvel olarak görev yapmıştır. İmrahor İlyas Bey aslen Arnavut'tur. Asıl adı İlyas bin Abdullah'tır. Arnavutluk'un Görice (Korça) kentinde doğmuş ve orada vefat etmiştir. Bir efsaneye göre asıl adı İlia imiş ve Ortodoks bir rahibin oğluymuş. Osmanlı kuvvetleri tarafından esir alınarak İstanbul'a getirilmiş ve İlyas adı verilmiş. Bize göre ise İlyas Bey bir devşirmedir. İlyas Bey İstanbul'un fethinde Sultan II. Mehmed'in askerleri arasında yer almış bir gazidir. Fetihte gösterdiği yararlık dolayısıyla kendisine büyük hürmet gösterilmiştir. Sultan II. Bayezid'in de büyük saygı ve güven duyduğu biri olmuş ve Mirahur-ı Evvel olarak görevlendirilmiştir. Görice'de imâret, cami, medrese ve hamam yaptırmış ve vakfetmiştir. Görice'de kendi adıyla anılan caminin yanında medfundur. (Pakalın 1983: II, 541-542; M. Süreyyâ 1308: I, 397; Egro 2010: 19).

oda (hücre) bulunmaktaydı. Yine tekkede şeyh ve müritlerin ikâmet etmesi için odalar inşa edilerek vakfedilmişti.² Tekkede, 1925'e kadar 18 postnişin irşad faaliyetinde bulunmuştur. İlk postnişini meşhur Menteşeli İbrahim Efendi'dir (ö. 913/1507-08).³ Osmanlı döneminde burada bir de mektep (ilkokul) inşa edilmiştir. 953/1546 tarihli "İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri"nde cami ve mektep personeli hakkında bilgiler bulunmaktadır. (Eyice 2000: 229).

İstanbul'un en eski yapılarından biri olması hasebiyle İmrahor Camii birçok kez deprem ve yangın gibi afetlere maruz kalmış ve harap duruma gelmişti. Yapı, değişik dönemlerde inşa, tamir ve yenileme (tecdid) süreçlerinden geçmiş ve ihya edilmiştir. Özellikle Osmanlı döneminde burası vakfedilmiş ve hizmetini sürdürebilmesi için vakfının gelirlerinden tahsisatlar yapılmış, gereken ihtiyaçlar karşılanmıştır.

1078/1667 senesinde Recep ayından 1079/1668 Rebiülahir ayı sonuna kadar on aylık bir süreyi içeren vakıf muhasebe kaydına göre, bu süre içerisinde toplam 39.220 akçe vakıf gelirinden camide görev yapan 22 kişiye 29.600 akçesi maaş olarak verilmişti. Yağ mumu ve kandil yağları gibi camide kullanılan ihtiyaç malzemeleri için ise 3.354 akçe harcanmıştı. Caminin minaresinin tamiri için 5.180 akçe sarf edilmişti. Şeyhe günlük 12, imama 11, hatibe 8, müezzin İsmail'e 9, müezzin İbrahim'e 4, kayyım Ömer halifeye 8, devirhân Abdülaziz'e 2, cüzhân Mustafa halifeye 2, câbiye 4 ve nâzıra da 3 akçe verilmekteydi. Bu tarihte vakfın mütevellisi Hacı Cafer Ağa'ydı. 1082/1671 senesi Muharrem ayından Şevval ayına kadar, vakfın toplam geliri olan 40.975 akçeden camide görev yapanlara 29.400 akçe, maaş olarak verilmişti. 6.846 akçe de camide kullanılan zeytinyağı, kandillerin masrafı, kandillerin aydınlatılması ve süpürge masrafı gibi diğer ihtiyaçlar için harcanmıştı. Bir yıl sonra ise 42.819 akçenin 20.000'i tamir edilen vakfın hamamına harcanmıştı. Cami görevlilerinin maaşı olarak 16.950 akçe ve camideki ihtiyaçlarla camide kullanılan malzemelere de 4.114 akçe sarf edilmişti. Bu dönemde vakfın mütevellisi Hüseyin Ağa'ydı.⁴ 1106/1694 senesi Cemaziyelahir/Kasım ayı başından 1107/1696 senesi Cemaziyevvel ayının sonuna kadar (Ocak ayı) vakfın 38.968 akçe gelirinden 20.340 akçesi, vakıftaki görevlilere bir yıllık maaş olarak, 10.857 akçe ise camiye alınan bal mumu, kandil yağı ve diğer bazı ihtiyaçlar için harcanmıştı.⁵

Osmanlı döneminde meydana gelen 1509, 1776 ve 1894 depremlerinde (Genç vd. 2001: 10-15) ve özellikle 1718, 1780, 1782 Cibali yangınları (Banoğlu 2008: 53, 136) so-

Çizim 1

Yapının Millingen tarafından yapılan doğu ve batı cephe restitüsyonu

nucu birçok defa harap hale gelen yapının defalarca tamir edildiği bilinmektedir. 17. Yüzyılda 1668 senesinde caminin minaresi tamir edilmiştir.⁶ 18. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen bir yangında hasar gören yapı yeniden tamir edilmiştir. III. Selim döneminde 1804-1805 yıllarında ise yapı, Nazperver Usta tarafından tamir ettirilmiştir. (Eyice 1994: 167; Tamer 2003: 163).

1236/1821 senesinde yapının zamanla harap bir duruma gelmiş olması sebebiyle vakıf mütevellisi İsmail Bey bir dilekçe yazarak, buranın tamir edilmesini istemişti. Bunun üzerine dönemin padişahı III. Selim bu dilekçeye olumlu cevap vermiş ve gereken tamir ve tecdit yerleri ile masrafları incelenerek bir keşif defteri hazırlanmıştı. Buna göre, Sakıfın (çatının) yenilenmesi, caminin iki tarafına saçak inşa edilmesi, caminin kapısı ve mihrap tarafı üzerine iki oluk, ahşap şiş⁷ tavan ve basma tavan inşası için iskele masrafı, buradaki Frengi⁸ kemerlerin yıkık ve perişan olduğu için beyaz sıvalı

2 VGMA, *Tekâyâ ve Zevâyâ Defteri*, no: 109, s. 9.

3 Ahmed Muhyiddin Efendi, *Tomâr-ı Tekâyâ*, s. 35; Tabibzâde Mehmed Şükrü Efendi, *Derûn-i İslambolda Hankahlar Beyanındadır (Mecmûa-yı Tekâyâ)*, İBB. Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Bölümü, nr. K. 75, vr. 6a.

4 BOA, TSMA.d. 3858/1; 3858/2.

5 BOA, TSMA.d. 4538/1.

6 BOA, TSMA.d. 3858/1.

7 Dülgerlerin tavanlara koydukları yassı çubuklara verilen ad. Şuşe ve şişe şeklinde telaffuz edilir.

8 Avrupa işi anlamına gelmekle beraber burada Bizans yapısı anlamında kullanıldığını düşünmekteyiz.

Fotoğraf 1 Caminin doğusundan görünüş (2004)

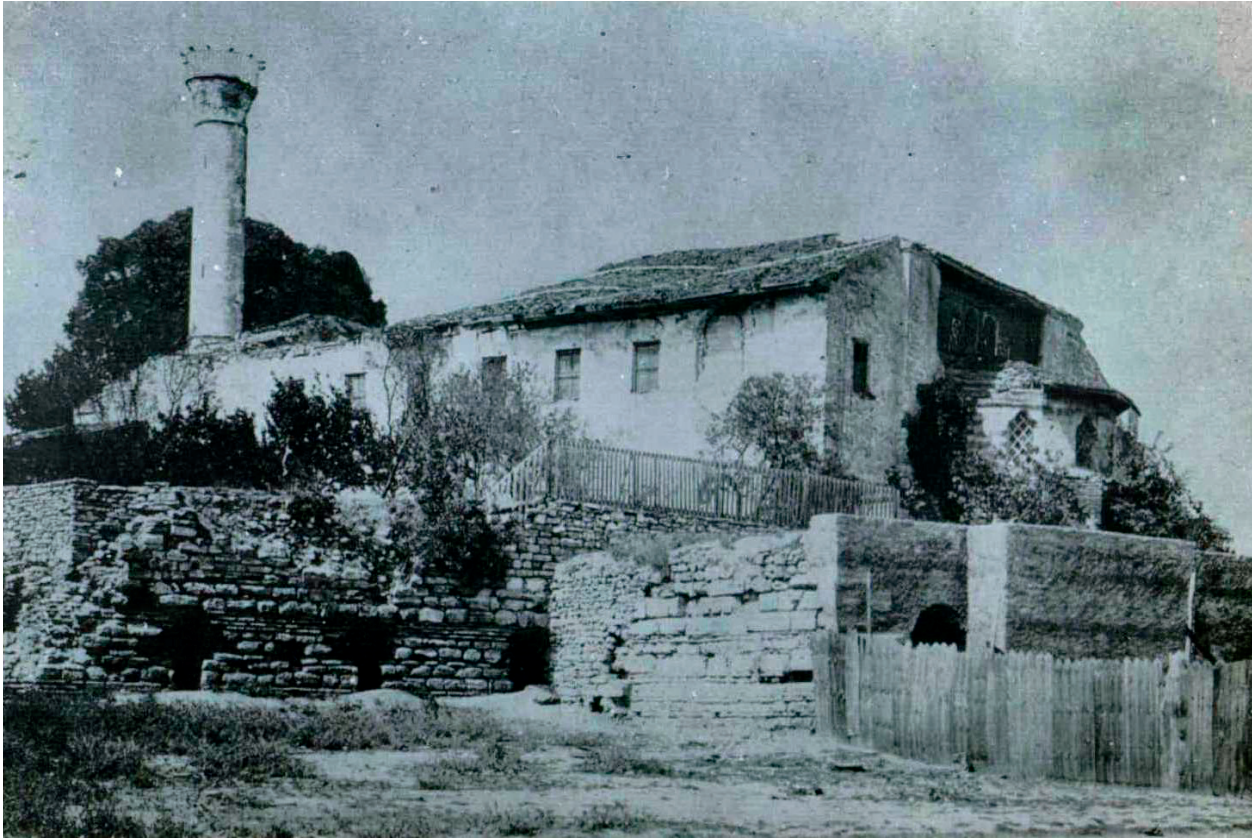
ve nakışlı biçimde yeniden yapılması için iskele masrafı, caminin dergâh kapısı üzerindeki havale camlarının yeniden yapılması, caminin lodos tarafında bulunan camların yerine, halis harçla sıva inşasıyla sed bendi için iskele masrafı, ahşap basma tavanlı, merdivenli müezzin mahfili inşası, caminin içindeki dört taraflı mevcut duvarların yüzleri üç kat beyaz sıva ve üç kat badana yapılması ve iskele masrafı, mihrabın dışı çıkık yarı bağdadi kubbesinin üzerindeki sakıfın yalnız kiremitle tamiri, caminin son cemaat mahalli tamamen yıkık olduğundan tahta basma tavanlı renkli boyalı ve üzeri Bartın tahtasından kaplı kiremit puşideli (örtülü) olarak yeniden inşası, caminin avlusunda bulunan mektebin üzerindeki kiremidin aktarılması ve eksiklerinin tamamlanması, mektebin çatısının, tavan ve döşemesinin, duvarlarının, cam ve çerçevelerin ve elvan (renkli) boya ile dört tarafındaki saçakları da dahil tamamen tamir edilip yenilenmesi gerekmektedir. Ayrıca, caminin taşra kapısı bitişiğindeki sağ ve sol tarafta yer alan bir kat kayyım ve müezzin odaları ile tabutluğun çatılarının tamiri için eksik kiremitlerin tedarik edilmesi, sıva yapılması ve tavanın tamiri de gerekmektedir. Bütün bu ve diğer tamiratın yapılabilmesi için 25.707 kuruş masraf tespit edilmişti. Külliye Sermimaran-ı Hassa Mehmet Râsim tarafından tamir edilmiş ve yenilenmişti.⁹

Tekke 1265/1849 senesinde Eylül ayında büyük çaplı bir tamirat geçirmiştir. Bu tarihten bir süre önce meydana gelen bir yangın sonucu harap olan tekkenin yenilenmesi

ve tamir edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Tekkenin harap olan hücreleri, kârgir duvarları, çatısı (Ayancık kerestesi kullanılarak), saçakları ve dehliz mahalli yeniden inşa edilmişti. Hücrelerin yanında eski abdesthane tarafına kahve ocağı yapılmış, şeyh efendi dâiresinin dört tarafı bağdâdi duvarla çevrelenmişti. İnşa edilen iki kat binanın alt katı kahve ocağı idi. Tekkenin mevcut matbah (mutfak) binaları da yenilenmişti. Şeyh Yunus Efendi zamanında gerçekleşen bu tamir ve tecdid faaliyetinin toplam masrafı 72.000 kuruşa ulaşmıştı. Masraflar Evkâf-ı Hümayûn Nâzırı onayıyla, Evkâf-ı Hümayûn Hazinesi'nden karşılanmıştı. Tekkenin tamirini gerçekleştirmek için iki defa keşif yapılmıştı.¹⁰ Yapılan ilk keşif sonucu belirlenen 39.000 kuruş masraf yeterli olmamış birçok yer tamamlanamamıştı. Bu yüzden 30.000 kuruş daha harcanarak yapının tamamlanacağı belirtilmiş, masraf toplamda 75.003 kuruşa gelmişti. Bu masrafa ilaveten keresteci, işçi (amele) ve diğer masrafların karşılanması için neccar (dülger) kalfalarından Dimitri ve Hıristo arzuhal yazmıştı. İkinci keşif bedeli 39.741 kuruştur. Padişahın emri gereği, eski teamüle göre bu yapının bağlı olduğu vakfın Görice'de bulunan gelirleri fazlasından tahsil edilerek tamiratın gerçekleştirilmesi istenmekteydi. Bu suretle, vakıf geliri tahsil edilip Haremeyn Hazinesi'ne teslim edilmiş ve 39.000 kuruşu kalfalara verilmişti. Böylece vakıf gelirinden 1265/1849 senesinden itibaren üç taksit ile senede 10.803 kuruş 40 akçe tahsil edilerek buraya harca-

9 BOA, TSMA.d. 5175/1. (7 Cemaziyelahir 1236/ 12 Mart 1821).

10 BOA, İ.MVL. 149/4231;BOA. A.MKT.MVL. 19/19.

Fotoğraf 2 Çatı çökmeden evvel cami (Encümen Arşivi)

Fotoğraf 3 1940'lı yıllarda caminin kuzey duvarı ve içi (Encümen Arşivi)

Fotoğraf 4 Sol nefi ayıran sütun sırası ve 1930'larda mescid olarak kullanılan narteks bölümü (Encümen Arşivi)

Fotoğraf 5 Şadırvan ve son cemaat girişi (Encümen Arşivi)

nacaktı.¹¹ 1268/1851 senesinde ise yapının daha önce eksik kalmış olan ve tamire muhtaç hale gelen bazı yerleri tamirat memuru tarafından tamir edilmişti. Yapılan tamir sonucu toplam 7.807,5 kuruş masraf İmrahor İlyas Bey vakfının muhasebesine kaydedilmişti.¹²

1298/1881 senesinde cami, zaviye ve şeyhlerine tahsis olan ev harap bir durumdaydı. Şehremaneti (belediye) tarafından yapılan keşif ve münakasa (ihale) neticesi lira olarak (altûni) 100 kuruş hesabıyla 9.000 kuruşa Kostı Kalfa üzerinde karar kılınmıştı fakat tamiratın acil olarak yapılması

gerekli görüldüğünden, emâneten tesviyesi ve masrafının Hazine-i Evkâf'dan 1297/1880 senesi hesaplarına göre tak-sitle verilmesi talep edilmişti.¹³

En son, 1894 depreminde ciddi şekilde harap olan yapının 1910 senesine doğru ahşap çatısı çökmüş ve yapı âdeta kendi haline terk edilmiştir. (Tamer 2003: 163). Süheyl Ünver, burayla ilgili notlarında, tekkenin son postnişini Vahyî Efendi'yi tanıdığını yazmaktadır. 1931'de cami ve tekkeyi kendisine gezdiren Şeyh Vahyî Efendi'nin anlattıklarına göre, 180 sene önce (1751 yılı) Cibali yangınında buraya eşya doldurmuşlar,

11 BOA, A.MKT.MVL. 19/19. (25 Ş 1265/13 Eylül 1849).

12 BOA, İ.DH. 252/15416. (10 M 1268/ 5 Kasım 1851).

13 BOA, İ.ŞD. 55. (6 Şevval 1298/ 1Eylül 1881).

fakat eşyalarla beraber burası da yanmış, daha sonra tamir olmuş. Şeyh Nazif Efendi 1260/1844'de son cemaat mahallini ve derviş odalarını yaptırmış. Buraya, 1877-1878 Rus Harb'i'nde muhacirleri yerleştirmişler. Yanmış şeyh dâiresi hâlâ harap durumdaymış. Yine bu tarihte tekkenin altında kârgir yazlık bir oda bulunmaktadır. Şeyhin harem dâiresi ise yan bahçededir. Bahçede İstanbul'da (Suriçi-nefs-i İstanbul) çok nâdir bulunan ve sakız ağacına aşılana bir şam fıstığı ağacı bulunmaktadır. Yine burada çok geniş ve yuvarlak olmayan, caminin altına doğru giren derin bir kuyu vardır. Eski Maliye Nâzırı Zihni Paşa ve Maârif Nâzırı Rüşdü Paşa bu tekkedeki odalarda barınan, ikâmet eden kişilerdenmiş (hücrenişin imişler).¹⁴

Ethem Ruhi Balkan, tekke ile ilgili bir anısını şöyle anlatmaktadır: "Vahyi Efendi'nin şeyhi olduğu İmrahor tekkesine iltica ettim. Tekkenin geniş bir bahçesi ve burada ayrı ayrı derviş odaları vardı. Onlardan birine girip saklandım".¹⁵

İmrahor İlyas Bey Camii, birçok yabancı araştırmacının ve bilim adamının da ilgisini çekmiştir. 27 Rebiülahir 1322/ 11 Temmuz 1904 tarihinde Mösyö Öjen Andonyadis Ayasofya, Kariye ve Mirahor (İmrahor) Camilerini ziyaret etmek için pâdişahın izin almıştır.¹⁶ Pâdişahın irade-i seniyyesi ve Dâhiliye Nezâreti'nin bilgisi dâhilinde bu ziyaretini gerçekleştirmiştir.

26 Receb 1328/ 3 Ağustos 1910 tarihli bir belgeden öğrendiğimize göre, bu tarihlerde altı aya yakın bir süre İm-

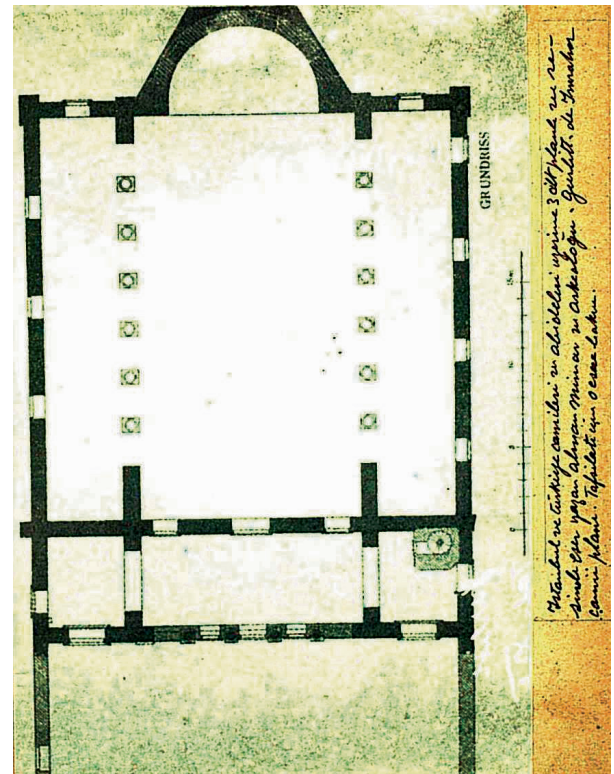
rahor Camii'nde kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar önce özel bir nizamname ile Müze-i Osmânî İdâresi'nin nezâreti ve mesuliyeti altında, Rus Arkeoloji Enstitüsü müdürü Mösyö Uspenski tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sırasında çıkacak eserlerin bir defteri tutularak def-

Fotoğraf 5 Şadırvan ve son cemaat girişi (Encümen Arşivi)

Fotoğraf 7 Süheyl Ünver Arşivinden yapıyla ilgili notlar

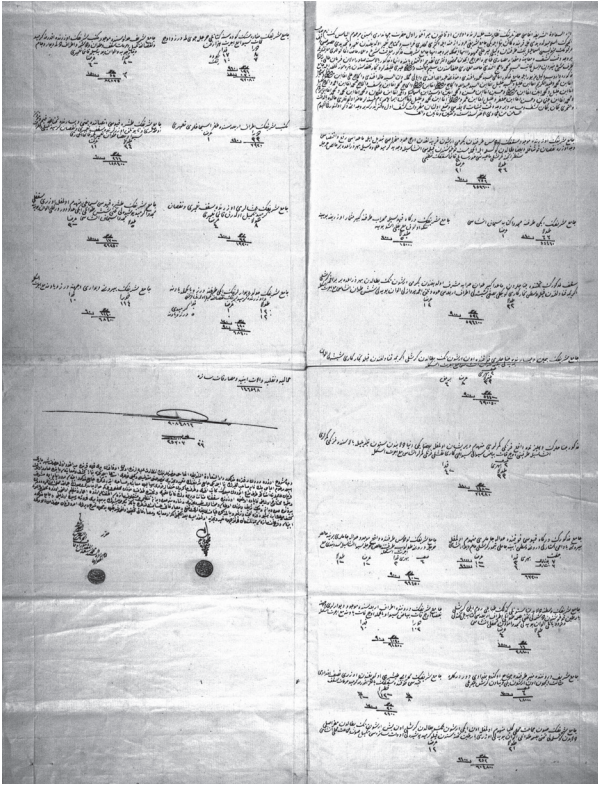

Fotoğraf 8 Süheyl Ünver Arşivinden yapının planı

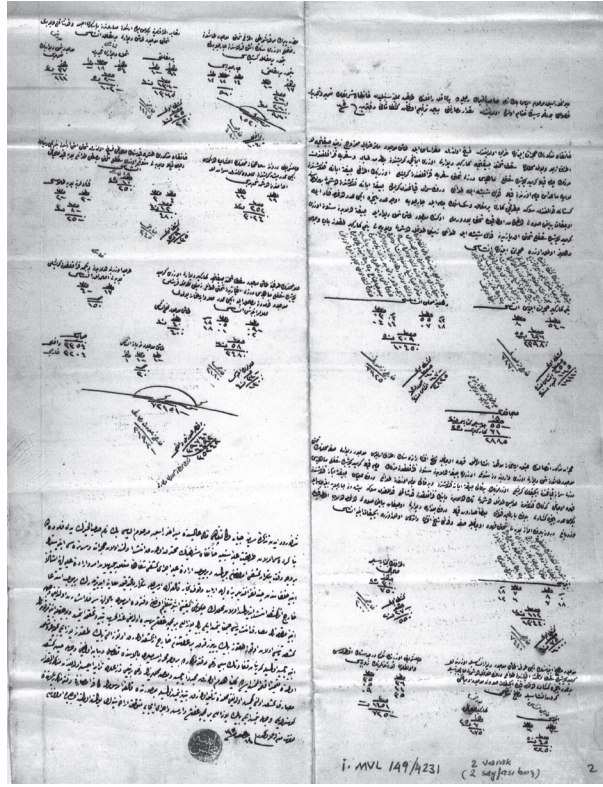
14 Süheyl Ünver Arşivi, Süleymaniye Kütüphanesi, no: 215.

15 *Canlı Tarihler (Ethem Ruhi Balkan Hatıraları)*, İstanbul, 1947, s. 11. (Ethem Ruhi Balkan 1873 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk tahsilini Halvetî Nüreddin Efendi 5 Tekkesi yanındaki Canfeda Hatun okulunda yapmıştır. 1947 yılında avukatlık yapmaktaydı).

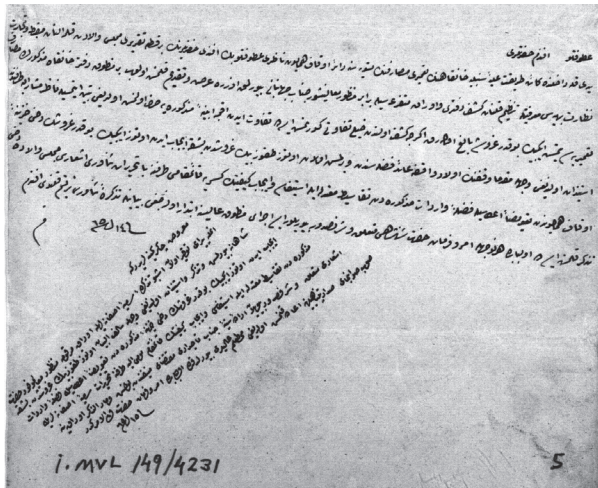
16 BOA, BEO, 2368/177536.

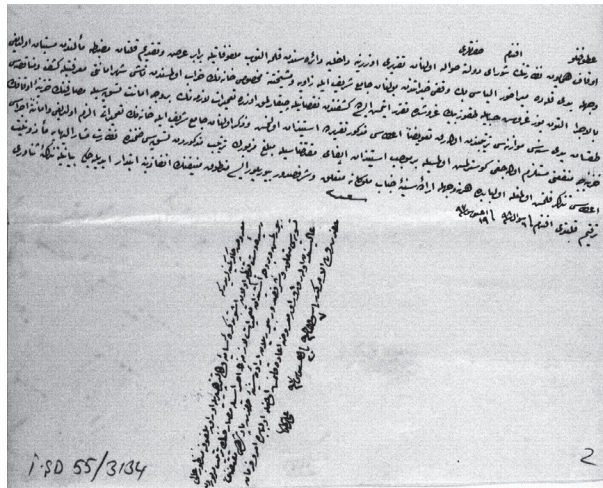
1821 senesinde yapılan tamirle ilgili belge BOA. TSMA.d. 5175-1

1849 senesi tamiratının keşif defteri BOA. I. MVL_149_4231

1849 senesinde yapılan tamiratla ilgili belge BOA. I. MVL_149_4231 02

1881 senesinde yapılan tamiratla ilgili belge BOA. I. SD. 55_3134

terin bir sureti Evkâf Nezâreti'ne verilecek, eserler nezâretin adına müzeye nakledilip orada muhafaza edilecekti. Kazı çalışmalarının sonunda taahhüt edildiği gibi Caminin kazıdan önceki durumuna getirilmesi, mozaik ve döşemelerin tamir edilip düzeltilmesi, çıkarılmış olan ve caminin içerisinde bulunan eski eserlerin bir defteri hazırlanarak bu eserlerin hemen müzeye gönderilmesi, Evkâf Nezâreti tarafından şart koşulmuştur.¹⁷ Yapının sağ tarafındaki sahnın (nefin) altından çıkarılan Bizans dönemi mezarları (parçalı lahitler) hâlen İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndedir.

1925-1930 yılları arasında yabancı bir hanım, maddî yardımda bulunmuş ve çatlamış olan girişteki mermer sütunların demir çemberlerle takviye edilmesini sağlamıştır.

17 BOA, MKT. 1158/47.

1970'li yıllarda duvarların üst kısımları biraz düzeltilerek yıpranması önlenmeye çalışılmıştır. Yine bu dönemde Kültür Bakanlığı ve Alman Arkeoloji enstitülerinin İstanbul şubesinin, restorasyon yapılması yönündeki girişimleri sonuçsuz kalmıştır. (Eyice 2000: 229).

1939 senesinde hazırlanan bir rapora göre, Fatih kazasında, Samatya nahiyesinde yer alan yapı yıkık bir durumdaydı. İçerisinde sadece bir odada ibadet yapılabiliyordu. Yapı günümüzde de harap bir vaziyette durmaktadır. Yeniden ihya edilmesi gereken önemli bir yapıdır. 1955 senesinde Bizans eserleri bakım ve onarımı işi sırasında burada da bazı onarım ve bakımlar yapılmıştır. (Tamer 2003: 163). Günümüzde Ayasofya Müzesi'ne bağlıdır ve ziyarete kapalıdır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.MKT.MVL. 19/19; BEO, 2368/177536; İ.DH. 252/15416; İ.MVL. 149/4231; İ.ŞD. 55; MKT. 1158/47; TSMA.d. 3858/1; TSMA.d. 3858/1; 3858/2; TSMA.d. 4538/1; TSMA.d. 5175/1.

Süheyl Ünver Arşivi, Süleymaniye Kütüphanesi, no: 215.

Tarihi Eserler Encümeni Arşivi, no: 239.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Tekâyâ ve Zevâyâ Defteri, no: 109, s. 9.

Yazma ve Matbu Eserler

- Ahmed Muhyiddin Efendi *Tomâr-ı Tekâyâ*, İstanbul: (Özel Arşiv).
- Banoğlu, N. A. (2008) *İstanbul Cehennemi Tarihte Büyük Yangınlar*, İstanbul: Kapı.
Canlı Tarihler (Ethem Ruhi Balkan Hatıraları), (1947) İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Egro, Dritan. (2010) *İslam in the Albanian Lands (XVth-XVIth Century), Religion und Kultur im albanischsprachigen Südosteuropa*, Haz: Oliver Jens Schmitt, Frankfurt: Peter Lang, s. 19.
- Eyice, S. (1994) *İmrahor Camii, Dünden Büğüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, c. IV, s. 166-168.
- Eyice, S. (2000) *İmrahor İlyas Bey Camii, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXII, s. 228-229.
- Freely, J. (2009) *Saltanat Şehri İstanbul*, (Çeviri: Lale Eren), İstanbul: İletişim.
- Genç M. - Mazak M. (2001) *İstanbul Depremleri Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi*, İstanbul: İstanbul B. Belediyesi İgdaş Genel Müdürlüğü.
- Kırımtayf, S. (2001) *Converted Byzantine Churches in Istanbul Their Transformation into Mosques and Masjids*, İstanbul: Ege Yayınları.
- Kuban, D. (2000) *İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion Konstantinopolis İstanbul*, (Çeviri: Zeynep Rona), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mehmed Süreyyâ (1308) *Sicill-i Osmânî, I-IV*. İstanbul.
- Öz, T. (1987) *İstanbul Camileri I-II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özdamar, M. (2007) *Dersaadet Dergâhları*, İstanbul: Kırk Kandil Yayınları.
- Pakalın, M. Zeki. (1983) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-III*, İstanbul: MEB.
- Sertoğlu, M. (Tarihsiz) *Resimli Büyük İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Yeni İstanbul Gazetesi İlavesi.
- Tabibzâde Mehmed Şükrü Efendi
Derûn-i İslambolda Hankahlar Beyanındadır (Mecmûa-yı Tekâyâ) İstanbul Belediye Başkanlığı Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Bölümü, nr. K.75.
- Tamer, C. (2003) *İstanbul Bizans Anıtları ve Onarımları*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.